

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

***Янциур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
університет, 2003

© Рівненський державний гуманітарний

УДК: 371.334 Л.В. Мороз, Н.В. Кушнір

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У процесі оволодіння іноземною мовою переклад займає одне з найважливіших місць. Проте переклад, здійснюваний з навчальною метою, звичайно сприймається дуже спрощено. Спочатку в школі, а потім у ВНЗ учні та студенти звикають до думки, що значення слова або граматичної категорії рідної мови має прямий відповідник в іноземній і навпаки. З часом ця думка закріплюється і на наступних етапах під час перекладу складних текстів студент не знаходить прямих еквівалентів, стає безпорадним, втрачає бажання працювати. Тому вже на перших заняттях у ВНЗ доцільно пояснювати студентам у доступній формі складні та часто суперечливі явища процесу передачі значень однієї мови засобами іншої. Для цього треба використовувати елементи загальної теорії перекладу, що ґрунтується на досягненнях сучасної лінгвістики. Усвідомлення й засвоєння закономірностей співвідношення двох мов у перекладі допоможе студентам вільніше почувати себе в мовній стихії, творчо підходити до складних мовних явищ [2, 224].

На заняттях з іноземної мови у Рівненському державному гуманітарному університеті основні положення теорії перекладу ми почали вводити з II курсу, тобто тоді, коли у зв'язку з переходом до роботи над текстами і літературою за спеціальністю переклад використовувався вже не для аналізу окремих мовних явищ, а для переосмислення та вираження складної інформації засобами рідної мови.

Спочатку елементи теорії вводилися в групах, що працювали за розширеною програмою, а потім – поступово в звичайних групах. Теоретичні положення подавалися на спеціальних /вступних/ заняттях, систематично в процесі роботи над науковими текстами.

Далі ми наведемо конспективний перелік теоретичних положень, які в різній формі та в різний час подаються студентам.

Вступне заняття присвячується визначенню перекладу як процесу відтворення інформації (тексту), вираженої однією мовою, засобами іншої та аналізу факторів розходження і подібності мов, тобто тих явищ, які ускладнюють переклад, і тих, що роблять його в принципі можливим.

I. Розходження мов визначається:

а) **конкретними матеріальними і соціальними умовами** існування кожного народу – носія мови. Наприклад, у мовах народів, що проживають на півночі, зафіксовано цілий ряд понять, яких немає в мовах південних народів, і навпаки, в німецькій мові немає прямих відповідників багатьох українських слів, пов'язаних з побутом українського села в минулому, тощо;

б) **особливістю функціонування людської свідомості**, бо шлях пізнання дійсності складний, непрямолінійний, пов'язаний з відхиленнями, помилками, які певною мірою фіксуються мовами;

в) **конструктивними особливостями кожної мови**, бо усі мови являють собою системи, елементи яких зв'язані закономірними внутрішніми стосунками, що дає підставу розглядати мову як структуру, що розвивається за своїми власними внутрішніми законами. Для прикладу далі подається короткий аналіз особливостей німецької, української мов – поділ на основні мовні рівні: фонологію, граматику та лексику з короткою характеристикою одиниць кожного з цих рівнів – фонем, морфем, слова, словосполучення, речення та їх взаємозв'язків (одиниця нижчого рівня завжди функціонує в одиницях вищого) [5,227].

2. У мовах, що задіяні у перекладі, є значна кількість спільних понять, зокрема до загальнолюдських понять належать категорії субстанції, часу і простору. Хоча ці поняття фіксуються в різних мовах різними елементами, однак вони завжди наповнюються єдиним спільним змістом щодо явищ дійсності, так і до утворюваних на їх основі логічних понять [4,157]. Розходження тут зводяться тільки до того, що в системі мови ці категорії, перетворюючись у лінгвістичні елементи, у формі мовних значень фіксуються з різною повнотою, членуються та по-різному розподіляються між елементами даної мови. Різний підхід до явищ реальної дійсності ілюструється на прикладі одиниць різних мовних рівнів. На лексичному – укр.: рука, нім.: Hand; нім.: fahren, укр.: їхати, тощо; на граматичному – система граматичних часів в українській мові, з одного боку, та в німецькій – з другого.

Всі інші теоретичні положення подаються у процесі роботи над конкретним мовним матеріалом. Вони вводяться у певній послідовності:

I. Поняття одиниці перекладу і пов'язаних з цим різних типів відповідностей. (Подаються на заняттях, присвячених аналізу окремих термінів, словосполучень та речень). У залежності від того, що ми визначаємо метою перекладу, є можливими відповідності між одиницями всіх рівнів мовної системи:

а) **на рівні фонем** (нім.: servieren, укр. сервувати); такий переклад називається транслітерацією і використовується при запозиченні технічних термінів, передачі реалій, власних назв;

б) **на рівні морфем** (укр.: єдиний, нім.: einzig) – це калькування, використовується для передачі значень слів при наявності в обох мовах однакових структурних і семантичних компонентів;

в) **на рівні слів** (укр.: Він читає поволі – нім.: Er liest langsam);

г) **на рівні речень** (укр.: “Доповідь буде написана”. – нім.: Der Referat wird geschrieben sein) – це цілісне переосмислення, належить до найчастіше використовуваних способів передачі іншомовних текстів у

перекладі; послідовний переклад окремих слів, які входять складовими елементами в мовні одиниці вищих рівнів (словосполучення, речення), дає так званий **буквальний переклад** у негативному розумінні; використовують у навчальному процесі під час аналізу структури іншомовного речення [3, 59].

2. Поняття контексту як екстралінгвістичної ситуації вводиться у перехіді до роботи над довшими відрізками текстів. Хоч переклад можливий і з одиницями нижчих рівнів морфем, слів, але в основному перекладацькі відповідності встановлюються на вищих рівнях, тобто на тих відрізках мовлення, які передають певну закінчену інформацію [1,8]. У такому випадку відношення еквівалентності між одиницями різних мов можна встановлювати тільки на основі їх відношення до однієї і тієї ж об'єктивної дійсності. Так, укр.: “У нього є два брати” та нім.: “Er hat zwei Bruder” відрізняються семантичною структурою, але вони еквівалентні, тому що вживаються в однакових ситуаціях. Іншими словами, у перекладі встановлюється функціональна відповідність.

3. Поняття підмови (функціонального стилю) визначається як семантично замкнута, експресивно обмежена і доцільно організована система засобів висловлювання, що відповідає тому чи іншому жанру літератури, певній сфері суспільної діяльності або характеру мовних взаємин між різними членами суспільства [6, 95]. Конкретними прикладами ілюструються основні особливості мови художнього твору і мови науково-технічної літератури та пов'язані з цим особливості перекладу. У перекладі художнього твору важливо передати не лише ідейно-смысловий зміст, але й форму його вираження, тому що художній твір дає не тільки опис явищ, подій, фактів, але покликаний впливати на наші почуття, викликати емоції. Що ж до науково-технічного тексту, то перед ним ставиться завдання – донести до читача певну “чисту” інформацію про результати теоретичних чи експериментальних досліджень автора. Основна вимога до перекладу науково-технічної літератури - це максимально точно відтворити смислову сторону тексту. Така максимальна точність досягається передусім за допомогою термінологічних еквівалентів.

Сфера наукової діяльності є **інтернаціональною** сферою діяльності людського суспільства. Це та сфера міжмовних контактів, де маємо найбільше прямих, недвозначних мовних (лексичних) відповідників. Проте і в мові науково-технічної літератури можна знайти багато прикладів своєрідного підходу різних мов до окремих явищ, що є предметом науково-технічної діяльності та зафіксовані в мові у формі термінів [7,38].

Швидкий розвиток науки і техніки, нові відкриття та винаходи зумовлюють постійну появу нових слів-термінів, які утворюються всіма існуючими в мові способами словотворення. Особливістю німецької мови є утворення багатокомпонентних термінів-словосполучень. Самостійний аналіз складних термінологічних зворотів заслуговує на особливу увагу ще й тому, що між моментом виникнення такого терміна і занесенням його в термінологічні довідники та двомовні галузеві словники проходить значний проміжок часу [8,88].

Звичайно, у процесі роботи над науково-технічними текстами, крім перелічених об'єктивних труднощів, зумовлених принциповими розходженнями мов, ми постійно маємо справу з труднощами суб'єктивного порядку, а саме – з недостатнім знанням студентами мови, з одного боку, та незадовільним знанням спеціального предмета, з другого. Однак спостереження засвідчують, що розуміння основних закономірностей взаємовідношення мов у процесі перекладу сприяє подоланню і цих труднощів. Студент знає, що під час перекладу мовним конструкціям не завжди знаходиться відповідний еквівалент за матеріалами словників та граматичних довідників (вони не можуть охопити всі можливі у живій дійсності значеннєві мовні відповідники), у складних випадках завжди намагається проникнути в суть позамовного явища і, як правило, знаходить способи їх вираження за допомогою тих мовних елементів, що в ізолюваному вигляді не фігурують як відповідники.

Студенти з розвиненим аналітичним мисленням досить часто інтуїтивно підходять до найскладніших питань перекладу. Однак засвоєння визначених основних теоретичних положень вносить елемент свідомості в навчальний процес, який істотно стимулює оволодіння іноземною мовою взагалі і технікою перекладу зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Уровни языковой иерархии и перевод//Тетради переводчика. – 1979. – №6. – С. 3-12.
2. Виноградов В.В. О задачах истории русского языка, преимущественно XVIII-XIX вв. // Известия АН . – 1946. – №3. – С. 223-228.
3. Горбачевич К.С. Вариантность слова и языковая норма. – Норма. – Ленинград: Ленвид, 1978. – 237с.
4. Звегинцев В.А. Очерки по общему языкознанию. – М.: Высшая шк., 1978. – 326с.
5. Розенцвейг В.Ю. Основы общего и машинного перевода. – М.: Высшая шк., 1974. – 126с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М.: Высшая шк., 1972. – 228с
7. Catford J/C/ A Linguistic Theory of Translation/-London. – 1975. – 149p.
8. Wijk N.Zur Betonung der Verba mit Stammbildung.-Heidelberg. – 1986. – 123p.

Одержано редакцією 15.02.2003

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Постоловський Р.М.	5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	7
2. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин.....	7
3. Кіндрат В.К. Формування національної свідомості молодших школярів.....	12
4. Кочкарьова Л.Б. Громадянське виховання молодших школярів.....	17
5. Зубілевич М.І. Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів).....	20
6. Хорошковська О.Н. До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників.....	22
7. Коваль Г.П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови.....	24
8. Лещенко Г.П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів.....	29
9. Михасюк Т.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря).....	33
10. Пономарьова К.І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів.....	36
11. Петрук О.М. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу.....	39
12. Артемова О.І. Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти.....	41
13. Шевчук Т.Б. Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах.....	45
14. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення.....	48
15. Коченгіна М.В. Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	51
16. Захарчук З.О. Особливості навчання молодших школярів виразно читати.....	54
17. Суржук Т.Б. Диференційоване навчання на уроках читання.....	58
18. Борова В.Є. Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів.....	62
19. Маліновська Н.В. Особливості мовної підготовки дітей до школи.....	64
20. Якимчук Р.І. Корекція мовлення першокласників.....	66
21. Прищепа О.Ю. Формування графічних навичок письма у першокласників.....	68
22. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	70
23. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток.....	74
24. Сілкова Е.О. Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	79
25. Гібалова Н.В. Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах.....	82
26. Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В. Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики).....	84
27. Шпакова В.С. Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності.....	88
28. Поніманська Т.І. Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя.....	90
29. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі.....	92
30. Будз М.М. Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів.....	98
31. Якимчук С.Н. Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання.....	100
32. Рябокоть В.І. Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва.....	102
33. Табаровець Л.М. Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа).....	107
34. Іванова Л.І. Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання.....	110
35. Грипич С.Н. Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури.....	112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	117
36. Вашуленко М.С. Перспективи модернізації початкової мовної освіти.....	117
37. Гетманчук Н.О. Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи.....	122

38. Лесняк Н.В. Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва.....	126
39. Богущ А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	129
40. Воробйов А.М. Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра	131
41. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя.....	134
42. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	136
43. Янцур М.С. Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи.....	138
44. Михальська В.Р. До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект).....	142
45. Манжелій Н.М. До проблеми забезпечення наступності між дошкіллям і початковою ланкою освіти	145
46. Дичківська І.М. Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти	147
47. Ярмак Т.М. Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи	150
48. Мельник Ю.С. Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі	152
49. Байбара Т.М. Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів	155
50. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки.....	158
51. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі	162
52. Лопухівська А.В. Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах	164
53. Присяжнюк Н.І. Навчальна домашня робота учнів початкових класів.....	167
54. Трофімчук В.М. Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах.....	170
55. Дуброва А.С. Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови	171
56. Мороз Л.В. Кушнір Н.В. Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей.....	174
Відомості про авторів	176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20